

Socialdepartementet

Remissvar över slutbetänkande Ett smittskydd för framtiden (SOU 2026:25)

S2026/00764

Institutet för mänskliga rättigheter inkommer härmed med ett yttrande över slutbetänkandet **Ett smittskydd för framtiden (SOU 2026:25)**.

Sammanfattning

Institutet för mänskliga rättigheter tillstyrker stora delar av slutbetänkandet men vill framföra vissa synpunkter.

Vi välkomnar förslaget att ta bort informationsplikten för hiv. Den inskränkning i rätten till privatliv som informationsplikten innebär, i kombination med avsaknaden av belägg för dess ändamålsenlighet, innebär att den inte kan anses uppfylla kraven på nödvändighet och proportionalitet för att en inskränkning av mänskliga rättigheter ska vara tillåten. Informationsplikten bidrar även till stigmatisering och diskriminering av den berörda gruppen.

Vi välkomnar att smittskyddsåtgärder som kan innebära inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter, så långt det är möjligt, regleras i lag. Vi vill dock understryka vikten av att inskränkningar av enskildas rättigheter som genomförs med stöd av snabbförfarandet snarast underställs riksdagens prövning, för att säkerställa demokratisk legitimitet och en väl avvägd maktfördelning mellan regering och riksdag.

Vi välkomnar även förslagen om att kostnadsfriheten för patienter ska omfatta fler smittsamma sjukdomar i linje med statens skyldigheter enligt artikel 12 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen) om rätten till bästa möjliga hälsa.

Slutligen vill vi uppmärksamma några allvarliga brister i rättighetsanalysen. Bland annat framförs felaktiga tolkningar av rättigheterna i ESK-konventionen. Det saknas även en konsekvensanalys utifrån FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och FN:s konvention om avskaffande av all form av diskriminering mot kvinnor.

Övergripande synpunkter

I betänkandets rättighetsanalys uppges att den internationella konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK-konventionen) inte ger utkrävbara rättigheter och att den är en målsättningskonvention. Detta är en felaktig tolkning av konventionsrättigheternas natur.

ESK-konventionen är en folkrättsligt bindande människorättskonvention som ålägger konventionsstaterna konkreta skyldigheter. Att konventionen föreskriver ett progressivt förverkligande av vissa rättigheter innebär inte att förpliktelserna kan skjutas på framtiden eller att rättigheterna saknar rättslig verkan. FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-kommittén) har tvärtom understrukt att artikel 2.1 innebär en omedelbar skyldighet att vidta medvetna, konkreta och riktade åtgärder för att så snabbt och effektivt som möjligt nå fullständigt förverkligande av rättigheterna. Därutöver gäller vissa skyldigheter omedelbart, bland annat skyldigheten att säkerställa vissa miniminivåer av rättigheterna (minimum core content) samt icke-diskriminering.¹

Att rättigheterna är föremål för progressivt förverkligande innebär således inte att de inte är utkrävbara. ESK-kommittén har uttryckligen avvisat att ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter till sin natur skulle vara mindre lämpade för rättslig prövning än medborgerliga och politiska rättigheter. I sin allmänna kommentar nr 9 konstaterar kommittén att samtliga rättigheter i konventionen omfattar element som kan vara utkrävbara.² I slutsatserna från den senaste granskningen av Sverige har ESK-kommittén rekommenderat Sverige att

¹ ESK-Kommittén, Draft general comment no. 9, The domestic application of the Covenant, 3 december 1998, E/C.12/1998/24.

² ESK-Kommittén, General Comment No. 3: The Nature of States Parties' Obligations (Art. 2, Para. 1, of the Covenant), 14 december 1990, E/1991/23.

vidta nödvändiga åtgärder för att ge full effekt åt konventionsrättigheterna i nationell lagstiftning och säkerställa deras utkrävbarhet.³ Även institutet har rekommenderat regeringen att stärka möjligheten att utkräva de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i Sverige samt att Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet till konventionen som ger en individuell klagorätt.⁴

Institutet anser också att rättighetsanalysen är ofullständig. Det är särskilt allvarligt att det saknas en analys av utredningens förslag i förhållande till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen) och konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor (CEDAW), trots att direktiven uttryckligen framhåller vikten av att integrera ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i utredningen. Institutet rekommenderar därför att lagstiftaren säkerställer att förslagen analyseras i förhållande till Sveriges åtaganden enligt dessa konventioner innan de tas vidare i lagstiftningsprocessen.

Synpunkter på vissa förslag

3.1. Kostnadsfrihet, subventioner och patientavgifter

Institutet för mänskliga rättigheter tillstyrker förslaget om att låta kostnadsfriheten för patienter omfatta även andra smittsamma sjukdomar. Detta förslag är väl förenligt med rätten till bästa möjliga hälsa enligt artikel 12 i ESK-konventionen.

En central del av rätten till hälsa är tillgänglighet. FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-kommittén) har i en allmän kommentar förtydligat att hälso- och sjukvård ska vara tillgänglig för alla utan diskriminering och att detta även omfattar ekonomisk tillgänglighet. Hälso- och

³ ESK-Kommittén, Avslutande observationer på Sveriges sjunde periodiska rapport, 22 mars 2024, E/C.12/SWE/CO/7, § 5.

⁴ Institutet för mänskliga rättigheter, Kompletterande information till FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter inför behandlingen av Sveriges 7:e periodiska rapport, 2024, s 1f.

sjukvårdstjänster, varor och behandlingar måste alltså vara ekonomiskt överkomliga för alla.⁵

Mot denna bakgrund är det positivt att utvidga den nuvarande kostnadsfriheten från allmänfarliga sjukdomar till även andra smittsamma sjukdomar.

4. Informationsplikt vid hiv

Institutet för mänskliga rättigheter välkomnar och tillstyrker förslaget på att ta bort informationsplikten för hiv.

FN:s kontor för mänskliga rättigheter (OHCHR) och UNAIDS har länge påpekat att kriminalisering av hiv, bland annat genom krav på att informera sexuella partners om sin status, kan utgöra en rättighetskränkning.⁶ Även Europadomstolen har slagit fast att medicinska uppgifter, särskilt hiv-status, omfattas av ett starkt skydd enligt artikel 8 den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) om rätten till privatliv.⁷

Institutet menar därför att informationsplikten inte uppfyller de krav på nödvändighet och proportionalitet som krävs för att inskränka individens mänskliga rättigheter. Informationsplikten förstärker dessutom stigmatisering av personer som lever med hiv vilket kan förhindra förverkligandet av rätten till hälsa och skydd mot diskriminering. Den medicinska och vetenskapliga utvecklingen, bland annat den etablerade kunskapen om att effektiv hiv-behandling förhindrar sexuell överföring, ger ytterligare stöd för att informationsplikten inte är en ändamålsenlig eller proportionerlig

⁵ ESK-kommittén, Allmän kommentar no 14 om rätten till högsta uppnåbara hälsa, 11 augusti 2000, UN Doc. E/C.12/2000/4.

⁶ Se till exempel, UNGA, Political Declaration on HIV/AIDS: United to End AIDS by 2030, A/80/L.79, 19 June 2026, §67; UNAIDS, HIV Criminalization: Human Rights Fact Sheet Series 2024, UNAIDS/JC3140E.

⁷ Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence, uppdaterad 28 februari 2026, s. 67

smittskyddsåtgärd Att låta medicinska framsteg få genomslag i rättighetsskyddet ligger i linje med rätten att åtnjuta frukterna av vetenskapliga framsteg och deras tillämpning enligt artikel 15.1 b i ESK-konventionen och med statens ansvar att säkerställa att rättigheterna kan åtnjutas utan diskriminering.

7.1.7 Snabbförfarandet bör justeras för att bli mer ändamålsenligt i beredskapshänseende

Utredningen föreslår att de nuvarande begränsningarna i smittskyddslagens snabbförfarande tas bort, så att regeringen får en vidare möjlighet att meddela föreskrifter utan att de särskilda förutsättningarna om sjukdomens kända egenskaper och smittspridning behöver vara uppfyllda.

Även om det finns behov av ett snabbt och flexibelt beslutsfattande vid allvarliga smittutbrott, är det angeläget att regeringens möjlighet att ingripa genom föreskrifter om inskränkningar av enskildas rättigheter omgärdas av tydliga begränsningar. Som vi tidigare har framhållit i vårt remissvar över betänkandet Stärkt konstitutionell beredskap (SOU 2023:75) är det ur ett demokrati- och rättsstatsperspektiv centralt att inskränkningar av enskildas rättigheter inte enbart beslutas av regeringen, utan snarast möjligt underställs riksdagens prövning. En sådan ordning är central för att upprätthålla den demokratiska legitimiteten och rättsstatliga balansen mellan regeringens behov av handlingsutrymme och riksdagens ansvar för beslut om ingripande begränsningar av enskildas fri- och rättigheter.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredarna Abigail Booth och Ida Gunge. I den slutliga beredningen har remissamordnaren Anna Nilsson och tillförordnad chef för enheten utredning och analys Charlotte Palmstierna deltagit.

Fredrik Malmberg